

polemikte sosyalizmi savunurken Kur'an ve hadislere dayanma ihtiyacını hissetti ve dinin emirlerini işçi davasına yardımcı olarak kullandı. Hüseyin Hilmi ayrıca zekâtı sosyalizmin pratiğe geçmiş bir şekli olarak ele aldı, tefecilik ve finans sermayesine çatarken de İslâmiyet'in antikapitalist cephesiyle birleşip şeriatın emrine uyarak işçileri birlikte hareket etmeye çağırdı (Cerrahoğlu, *İslâmiyet*, s. 4-6). İslâmiyet ve sosyalizmi bağdaştırmaya çalışan gayri müslim yazarlar da vardır. Filistin kökenli Marksist tarihçi Bendelî el-Cevzî ideolojik bir tarih okuması sonucu yazdığı eserinde İslâm tarihinde ortaya çıkan bazı fırkaların sosyalist olduğunu ileri sürdü (*Min târihi'l-harekâti'l-fikriyye fi'l-İslâm*, Beyrut 1928). Roger Garaudy müslüman olmadan önce yazdığı *Sosyalizm ve İslâmiyet* adlı eserinde sosyalist sisteme geçen İslâm ülkelerinde yaşayanların aslında kendilerine yabancı bir sistemi ithal etmediklerini, böyle bir şeyin esasen kendi kültürlerinde mevcut olduğunu göstermeye çalıştı. Eseri Türkçe'ye tercüme eden Doğan Avcioğlu ve E. Tüfekçi önsözde sosyalizmin Türk-İslâm kültüründeki kökenlerini ortaya çıkarmak gerektiğinden bahsederler (s. 5-8). Sosyalizmi dinî ve tarihî olarak meşrulaştırmak isteyen Marksist yazarlar genellikle İslâm tarihinde ortaya çıkan bazı aşırı fırkaları ve isyan hareketlerini halk hareketi diye görüp sosyalizmin yerli öncülerini olarak gösterdiler. Özellikle din âlimi ve sûfi Şeyh Bedreddin Simâvî sosyalist hareketin öncüsü diye takdim edildi. Bu meşrulaştırma gayretlerine Mısır'da, özellikle Abdünnâsır'ın politikalarından vazgeçildiği yıllarda daha çok rastlanır. *Roz el-Yûsuf* dergisinin bu dönemde yayımlanan pek çok sayısı buna ayrılan yazılarla doludur (Görgün, s. 180-181). Konuyla ilgili çalışmaların bazılarında, bilhassa Batı literatüründe İslâm sosyalizmi ve Arap sosyalizmi ibareleri birbirinin yerine kullanılarak mevcut kavram kargaşasına bir yenisi daha eklenmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

J. W. Redhouse, "Socialism", *Lexicon of English and Turkish*, London 1861, s. 695; M. Farlane, *Turkey and its Destiny*, London 1850, II, 430; İsmail Hakkı [Izmiri], *el-Cevâbü's-sedîd fi beyânî dîni't-tevhîd*, Ankara 1339-41, s. 200-206; Cemâleddin el-Efgânî, *er-Red 'ale'd-dehriyyîn* (trc. Muhammed Abdüh), Kahire 1354/1935; Muhammed el-Gazzâlî, *el-İslâm ve'l-menâhicü'l-İştirâkiyye*, Kahire 1951; Mustafa es-Sibâî, *İştirâkiyye-tü'l-İslâmiyye*, Dimaş 1379/1960; a.mlf., *İslâm Sosyalizmi* (trc. A. Niyazioğlu), İstanbul 1974; A. Cerrahoğlu [Kerim Sadi], *İslâmiyet ve Osmanlı Sosyalistleri, İslâmiyet ve Yöncü Sosyalistler*, İstanbul 1964; a.mlf., *Türkiye'de Sosyalizm*

Tarihine Katkı, İstanbul 1994, tür.yer.; Roger Garaudy, *Sosyalizm ve İslâmiyet* (trc. Doğan Avcioğlu – E. Tüfekçi), İstanbul 1965, ayrıca bk. tercüme edenlerin önsözü, s. 5-8; M. Ma'rûf ed-Devâlibî, *Nazarât İslâmiyye fi'l-İştirâkiyyeti's-şevriyye*, Beyrut 1965; Mete Tunçay, *Türkiye'de Sol Akımlar: 1908-1925*, Ankara 1967; a.mlf. – E. J. Zürcher, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Sosyalizm ve Milliyetçilik: 1876-1923*, İstanbul 1995; Fethi Tevetoğlu, *Türkiye'de Sosyalist ve Komünist Faliyetler (1910-1960)*, Ankara 1967; Mevdüdü, *İslâm ve Muasır Nizamlara Göre İktisat Prensipleri* (trc. İhsan Toksarı), İstanbul 1968, s. 49 vd.; Kemal H. Karpat, *Political and Social Thought in the Contemporary Middle East*, London 1968, tür.yer.; M. Beer, *Sosyalizmin ve Sosyal Mücadelelerin Tarihi* (trc. Galip Üstün), İstanbul 1969, tür.yer.; Abbas Mahmûd el-Akkâd, *eş-Şüyû'iyye ve'l-insâniyye fi şer'ati'l-İslâm*, Beyrut, ts. (Dârü'l-kitâbi'l-Arabî); a.mlf., "eş-Şüyû'iyye ve'l-ğavmiyye", *eş-Şüyû'iyye el-yevm ve gaden*, Kahire, ts. (Mektebetü Mısır li't-tibâa), s. 35-60; Aliyüddin Hilâl, *el-Teccîd fi'l-fikri's-siyâsiyyi'l-Mişriyyi'l-hadîs: Uşûlü'l-fikri'l-İştirâkiyye (1882-1922)*, Kahire 1975, tür.yer.; Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu, *İktisat Sosyolojisi Bakımından Sosyalizm*, İstanbul 1976, I-II, tür.yer.; Abdülhalim Mahmûd, *Fetâvâ 'ani's-şüyû'iyye*, Kahire 1976; a.mlf., *Mağâlât fi'l-İslâm ve's-şüyû'iyye*, Kahire 1976; a.mlf., *Ebû Zer el-Cüfârî ve's-şüyû'iyye*, Kahire 1976; Abdülmün'im en-Nemr, *İslâm lâ şüyû'iyye*, Kahire 1976; M. Bâşâ el-Mahzûmî, *Hâtrât Cemâlidîn el-Efgânî el-Hüseynî*, Beyrut 1980, s. 177-190; Abdücellil eş-Şelebî, *eş-Şüyû'iyye ve's-şüyû'iyyün fi mizânî'l-İslâm*, Kahire 1986; Serol Teber, *Paris Komünü'nde Üç Yurtsever Türk: Mehmet, Reşat ve Nuri Beyler*, İstanbul 1986; Ali Shariati, *Man, Marxism and Islam*, [baskı yeri yok] 1987 (al-Hoda Publishers); Tareq Ismael – Rif'at el-Said, *The Communist Movement in Egypt 1920-1988*, New York 1990; Orhan Okay, *Batı Medeniyeti Karşısında Ahmed Midhat Efendi*, İstanbul 1991, s. 268-271; *Marksist Düşünce Sözlüğü* (trc. Mete Tunçay v.dğr.), İstanbul 1993, tür.yer.; Cemil Meriç, *Sosyolojik Notlar ve Konferanslar*, İstanbul 1993, s. 161-163; Nurettin Topçu, *Ahlak Nizamı*, İstanbul 1997, s. 160-180, 227-304; a.mlf., "Sosyalizm Devrimizin Şeriatıdır", *İslâmiyat*, V/2, Ankara 2002, s. 134-135; Hilal Görgün, *Die Politische Rolle der Azhar in der Sadat-Ära (1970-1981)*, İstanbul 1998, s. 177-185; Sezai Karakoç, *İslâm Toplumunun Ekonomik Strüktürü*, İstanbul 2003, s. 18-25; "Fesâdü mezhebi'l-İştirâkiyyîn", *el-Muktefat*, VI, Kahire 1307/1890, s. 361-364; "el-İştirâkiyyün ve'l-fevzaviyyün", a.e., XI (1312/1894), s. 721-728; XII (1894), s. 801-808; "el-İştirâkiyyün", *el-Hilâl*, IX, Kahire 1900, s. 20-21; G. H. Gardner – Sami A. Hanna, "Islamic Socialism", *MW*, LVI/2 (1966), s. 71-86; Sami A. Hanna, "Al-Afghâni: A Pioneer of Islamic Socialism", a.e., LVII/1 (1967), s. 24-32; Tamara Sonn, "al-Jawzi's Min Tarikh al-Harakat al-Fikriyyat fi'l-Islam: The Fist Marxist Interpretation of Islam", *IJMES*, XVII/1 (1985), s. 89-107; Mourad Magdi Wahba, "The Meaning of İshirakiyah: Arab Perceptions of Socialism in the Nineteenth Century", *Alif: Journal of Comparative Poetics*, özel sayı, X, Cairo 1990, s. 42-55; M. Nuri el-Amin, "The Role of International Communism in the Muslim World and in Egypt and the Sudan", *British Journal of Middle Eastern Studies*, XXIII/1, London 1996, s. 29-53; Bustânî, *DM*, X, 227-231; G. S. Harris, "İshirakiyya", *EI²* (İng.), IV, 123-

125; P. J. Vatikiotis, "İshirakiyya", a.e., IV, 125-126; J. Coulard, "Şhuyû'iyya", a.e., IX, 517-522; Ziba Moshaver, "Şhuyû'iyya", a.e., IX, 522-524; D. Bell, "Socialism", *International Encyclopedia of the Social Sciences*, New York 1968, XIV, 506-534; Mehmet S. Aydın, "İkbal, Muhammed", *DİA*, XXII, 21; Cosroe Chaqueri, "Communism", *Elr.*, VI, 95-102; Sepehr Zabih, "Communism", a.e., VI, 102-105; Torâb Haqşenâs, "Communism", a.e., VI, 105-112; Anthony Arnold, "Communism", a.e., VI, 112-118; "Sosyalizm", *ABr.*, XIX, 532-536; P. Thomas, "Socialism", *International Encyclopedia of the Social and Behavioral Sciences*, Amsterdam 2001, s. 14485-14488; F. Andreucci, "Socialism", a.e., s. 14488-14492.

HİLAL GÖRGÜN

SOVYETLER BİRLİĞİ

Avrupa ve Asya kıtası üzerinde Rusya'nın hâkimiyetinde 1922-1991 yılları arasında varlığını sürdüren sosyalist cumhuriyetler birliği (bk. RUSYA).

SOYURGAL

Toprağa dayalı, vergi muafiyeti bulunan ve vârislere geçebilen bir tür bağış.

Altın Orda Hanlığı gibi Cengiz Han sonrası Moğol devletlerinde, özellikle de İran, Azerbaycan ve Anadolu'nun doğusunda kurulan Türkmen beylikleriyle Bâbüriüler'de başarılı kumandanlara, ele geçirilen yerlerde mukavemet göstermeden merkezî otoriteye bağlılık gösteren yöneticilere, hıristiyan ruhbanları dahil din adamlarına, sanatkâr ve ediplere verilen bir ihşanın ve belgesinin adıdır. Türkçe'de ilk defa IX-X. yüzyıllara ait Eski Uygurca metinlerde ve Moğolca'da XIII. yüzyılda kaleme alınmış olan *Moğolların Gizli Tarihi*'nde görülen kelimenin etimolojisi kesin bir çözüme kavuşturulamamıştır. Ancak genelde, Çince *ci-şefkat*, merhamet" kökünden türetilen eski Türkçe *tsoyurka/soyurga-* (acımak, şefkat ve merhamet etmek) masdarından geldiği ve "lutuf, hediye, bağış, ihşan, ödül" anlamlarını taşıdığı kabul edilmektedir (Doerfer, I, 351-353).

Spuler, İlhanlılar'da soyurgal kurumunu anlatırken bu tür arazilerin Anadolu, Ermenistan, Gürcistan, Şirvan, el-Cezîre, Kazvin, Şuşter ve Horasan'da bulunduğunu ve yalnız bağış olarak dul ve yetimlere değil öncelikle ücret ve ödül olarak devlet memurlarına, kumandanlara ve askerlere (ir-sî) verildiğini söylemekte ve maliye vezirli-

ğine bağlı özel bir dairenin bu işle ilgilen-
diğini bildirmektedir (*İran Moğolları*, s. 356-
359). Soyurgalı ayrıntılı biçimde ele alan
ilk inceleme Petruşevskiy'in çalışmasıdır
(bk. bibl.). Araştırmacı konuyu Karakoyunlu
ve Akkoyunlu yönetimlerinden başlayarak
incelemiş ve özellikle soyurgalın mü-
sellemeden olan farkı üzerinde durmuştur.
Bu konuda yapılan bir başka ayrıntılı in-
celeme de Murakami'ye aittir. Müellif bu
tür timarlar için Batı Avrupa'da "fief ve
lehen", Doğu İslâm dünyasında iktâ ter-
rimlerinin kullanıldığını söyler (*Tōyō Gaku-
hō*, s. 1). Ortaylı'ya göre soyurgal eski yöne-
tici sınıfa ve toprak sahiplerine bolca bah-
şedilen bir imtiyazdır. Bunun sebebi ise
açıktır. Güçsüz bir bürokratik mekanizma-
ya sahip olan geleneksel devlet taşrada
kendini bölgelerinde idarî, malî, adlî işleri
yürüten eski zümreyi yok edip bir otorite
boşluğu yaratmaktansa onlarla ittifakı ter-
cih etmiştir (*Toplum ve Bilim*, sy. 4 [1978],
s. 73). Böyle bir ihšana kavuşan kimse ay-
nı zamanda "tarhan" unvanını elde etmiş
sayılıyordu (*a.g.e.*, sy. 4 [1978], s. 74). Ka-
rakoyunlu ve Akkoyunlu devletlerinde so-
yurgalın yanı sıra "tuylu" da görülür; ara-
daki fark ise tuylunun irsî olmayıp göreve /
zamana bağlı bir vergi muafiyeti içerme-
sidir (*a.g.e.*, sy. 4 [1978], s. 74; Herrmann,
CXXXIX [1989], s. 108). İnalçık'a göre Os-
manlılar'daki temliknâme özetle soyurga-
lı dengidir. İslâm devletlerinde yönetimin
dağılımı temlik, soyurgal, yurtluk-ocaklık
ve mâlikâne-mukâtaa şeklinde görülmek-
tedir (*History and Historiography*, s. 114,
116). Yine İnalçık'a göre Türk lehçelerinde
yaygın biçimde kullanılan "soyurkamak"
masdarı Moğol hükümdarlarının hizme-
tinde bulunan Uygur kâtipleri aracılığıyla
Farsça'ya girmiş olmalıdır (*a.g.e.*, s. 119).

Menşeye itibarıyla soyurgalın iktâ sistemi-
nin değiştirilmiş bir biçimi olduğu anlaşıl-
makta, ancak onun yalnız hizmet karşılığı
değil daha çok bir başış şeklinde verildiği
görülmektedir. Bunun yanı sıra soyurgal,
sahibine ayrıca hem dokunulmazlık hem
de idarî ve hukukî haklar kazandırmaktay-
dı. İlk defa XIII. yüzyılın sonlarında İran'da
ortaya çıkan bu sistem İlhanlı Devleti'nin
parçalanmasından sonra Celâyirîler,
Karakoyunlular, Akkoyunlular, Timurlular
ve Safevîler tarafından yaygın biçimde uy-
gulanmış, özellikle günümüze Safevîler dev-
rine ait pek çok belge ulaşmıştır. Türkmen-
ler'e ve Safevîler'e ait soyurgallar ve iktâ-
lar üzerine sistemli bir çalışma yayımla-
yan Busse bunların belgelerini içerik, iç
düzen, tarih ve dönem gibi farklı yönler-
den incelemiştir. Her belgenin başında hü-

kümdarın adı, unvanı ve arkasından "sö-
zümüz" ifadesi yer alır (*Untersuchungen*, s.
25). Röhrborn'a göre bu ifadeyi "bizim ...
fermanımız / ... emrimiz" şeklinde anlamak
gerekmektedir (*ZDMG*, CXXVII [1977], s.
334). Genelde kâğıt üzerine yazılmış olan
belgelerde çoğunlukla damga bulunur; ilk
bölümden sonra belirli kalıplar halinde söz-
ler, daha sonra tarih ve bitiş dileği gelir.

BİBLİYOGRAFYA :

Doerfer, *TİMEN*, I, 351-354; Clauson, *Dictionary*,
s. 556; Zemaşerî, *Mukaddimetü'l-edebe* (haz. Nu-
ri Yüce), Ankara 1988, s. 177*; *Türkçe İlk Kur'an
Tercümesi (Rylands Nüshası) Karahanlı Türk-
çesi: Giriş-Metin-Notlar-Dizin* (haz. Aysu Ata), An-
kara 2004, s. 628; H. Busse, *Untersuchungen
zum Islamischen Kanzleiwesen*, Kairo 1959, s.
25, 27, 98; Spuler, *İran Moğolları*, s. 356-359; İsmail
Aka, *Timur ve Devleti*, Ankara 1991, s. 52,
112; A. D. Khan, *Diplomatics of the Soyurghal
Farman of the Great Mughals, 1556-1707*, Allah-
abad 1994; P. Pelliot, *Uygur Yazısıyla Yazılmış
Uğuz Han Destanı* (trc. Vedat Köken), Ankara
1995, s. 56-57; Halil İnalçık, "Autonomous En-
claves in Islamic States: Temlik, Soyurghals,
Yurdluk-Ocaklık, Mâlikâne-Mukâta'a and
Awqâf", *History and Historiography of Post-Mon-
gol Central Asia and the Middle East: Studies in
Honor of John E. Woods* (ed. J. Pfeiffer - Sholeh
A. Quinn), Wiesbaden 2006, s. 111-134; V. Mi-
norskiy, "A Soyurghal of Qasim b. Jahangir Aq-
qoyunlu", *BSOAS*, IX (1938), s. 927-960; İ. P.
Petruşevskiy, "K istorii instituta soyurgala", *SV*,
VI (1949), s. 227-246; M. Murakami, "Mongoru
chika no hooyusei no kigen tokuni Soyurghal
to Qubi to Emëu to no kanren nitsuite", *Tōyō
Gakuhō*, XLIV, Tokyo 1961, s. 1-35; K. Röhrborn,
"Staatskanzlei und Absolutismus im safawidi-
schen Persien", *ZDMG*, CXXVII (1977), s. 313-
343; İlber Ortaylı, "Osmanlı Toprak Düzeninin
Kaynakları", *Toplum ve Bilim*, sy. 4, İstanbul
1978, s. 72-77; G. Hermann, "Ein Erlaß Tah-
masps I von 934/1528", *ZDMG*, CXXXIX (1989),
s. 104-119; Osman Gazi Özgüdenli, "İlhanlı Hü-
kümdarı Ebu Sa'id Han'a Ait Dört Yarlık", *TTK
Belleten*, LXIX/254 (2005), s. 65-115; Kâzım Pay-
daş, "Moğol ve Türk-İslâm Devletlerinde Suyur-
gal Uygulaması", *Bilgi: Türk Dünyası Sosyal
Bilimler Dergisi*, sy. 39, Ankara 2006, s. 195-218;
A. K. S. Lambton, "Soyürghâl", *EP*² (Ing.), IX,
731-734.

MEHMET ÖLMEZ

SÖĞÜT

**Osmanlı Devleti'nin
ilk kurulduğu yer olarak bilinen,
bugün Bilecik'e bağlı
ilçe merkezi.**

Sakarya ırmağının güneyinde etrafı te-
pelerle çevrili çok derin ve dar bir boğazın
(Söğüt deresi) ağzında, denizden yaklaşık
650 m. yükseklikte yer alır. Bilecik ile Es-
kişehir arasındaki ana yolun dışında kalır,
ancak tâli yollarla güneyde Bozüyük ve do-
ğuda orta Sakarya vadisi üzerindeki yerle-

şim yerlerine bağlanır. Kasabanın adı muh-
temelen söğütgiller ailesinden olan ve ge-
nellikle su kenarlarında yetişen bir ağaç-
tan gelir. Söğüt / Söğüt'ün Sagouados ad-
lı bir eski yerleşme yeri olduğu iddiaları is-
pat edilememiştir. Bununla birlikte buranın
Bilecik gibi İznik-Eskişehir-Kütahya yo-
lu üzerinde teşekkül etmiş bir kasaba ola-
bileceği belirtilir. XV ve XVI. yüzyıl kaynak-
larında Bey Söğüdü, Söğüdü, Söğüdücük ve
Söğüdücük gibi adlara rastlanması (*166 Nu-
maralı Muhâsebe-i Vilayet-i Anadolu Def-
teri*, s. 55; *Hüdavendigâr Livası*, s. 267-
269) yer isminin menşei hakkında belirle-
yicidir.

Söğüt'ün tarihî süreç içinde bir yerleş-
me yeri halinde ne zaman ortaya çıktığı
kesin olarak bilinmemektedir. Eskiçağ'da
orduların geçtiği güzergâh üzerinde oldu-
ğu belirtilen Söğüt yöresinin tarihi, Bilecik'i
de kapsayacak biçimde Bitinya (Bithynia)
bölgesinin genel tarihi içinde yer alır. Fa-
kat buranın bir yerleşme yeri olarak orta-
ya çıkışı, Osmanlı Beyliği'nin kurulma aş-
masının yaşandığı XIII. yüzyılın ikinci yarısı-
nda gerçekleşmiş olmalıdır. Bu hususta
ilk Osmanlı tarihçilerinin müşterek riva-
yetlerinden biri, Kayı aşiretinin beyi olan
Ertuğrul Gazi'nin Karacahisar'ın kuşatma-
sı sırasındaki başarısı ile Selçuklu Sultanı
Alâeddin'i etkilemesi, bunun üzerine Sul-
tan Alâeddin'in Ertuğrul Gazi'ye kışlak ola-
rak Bilecik ve Eskişehir arasında verimli
bir dere yatağını içine alan Söğüt vadisini
ve yaylak olarak da Domanıç dağlarını ver-
mesidir. Bir diğer rivayet ise Ertuğrul Ga-
zi'nin Selçuklu Devleti sınır boylarına uç be-
yi olarak yerleşmesi sırasında buraya gel-
mesi ve mahallî Bizans güçleriyle savaşış
Bilecik'i alması olayıdır. Söğüt'te Ertuğrul
Gazi'nin türbesinin bulunması, Şeyh Ede-
bâlî ile Sultan Osman, Orhan ve Murad Hu-
dâvendigâr'ın vakıflarına gelir olarak tah-
sis edilen yerlerin mevcudiyeti, ayrıca XVI.
yüzyıl tahrir verilerine göre burada Kayı
aşiretinin yerleşmiş olması, Osmanlılar'ın
tarih sahnesine çıktığı ilk dönemlerde Sö-
ğüt'ün belirleyici önemini ortaya koyar. Bu
durumda Söğüt'ün, Ertuğrul Gazi'nin aşi-
retinin başında olduğu sıralarda bir uç yer-
leşmesi ve ardından oğlu Osman Gazi'nin
ilk idarî merkezi şeklinde öne çıktığı söy-
lenebilir. Osman Gazi'nin XIV. yüzyıl baş-
larında batıda Bizanslılar üzerine yapılan
gazâ hareketini yayması ve süratle Mar-
mara bölgesine doğru genişlemesi, arka-
sından oğlu Orhan Bey döneminde Bur-
sa'nın fethi (726/1326) gibi sebepler, Sö-
ğüt ve yöresinin giderek idarî ve siyasi ba-
kımdan arka planda kalmasına yol açmış